

Cuprins

<i>Un „stareț” de la Roma: părintele Tomáš Špidlík S.J.</i> (diac. Ioan I. Ică jr)	5
<i>Părintele Tomáš Špidlík și lecția Divino-umanității</i> (pr. Marko I. Rupnik S.J.)	23
INTRODUCERE	29
I. IZVOARE	33
1. <i>Izvoare comune</i>	33
Sfânta Scriptură (33). Tradiția Bisericii (35). Intrarea creștinismului în tradiția popoarelor (37). Mediul iudeo-creștin (38). Elenismul (39). Atitudinea Părinților față de filozofie (40). Autorii „heterodocși” (41).	
2. <i>Literatura duhovnicească a Bisericilor locale</i>	42
Grecii și bizantinii (42). Coptii (45). Etiopienii (46). Sirienii (47). Armenii (48). Georgienii (49). Slavii (50). Românii (51).	
3. <i>Curentele spiritualității răsăritene</i>	53
Criteriile de distincție (53). Spiritualitatea primară, „practică” (54). Spiritualitatea intelectualistă și nașterea misticii (54). Experiența spirituală, spiritualitatea inimii (56). Spiritualitatea cosmică, venerarea icoanelor (57). Tendința comunitară (chinovială), spiritualitatea eclezială (57). Nume aplicate învățaturii duhovnicești (59).	

II. VIAȚA ÎN DUMNEZEU	61
1. <i>În Duhul Sfânt</i>	61
<p>Spiritual, duhovnicesc (61). Sălășluirea personală a Duhului (63). „Un singur duh cu Domnul” (64). „Sufletul sufletului omenesc” (65). Efectele Duhului în suflet, în trup, în univers (66). Viața creștină este o „spiritualizare” progresivă (67).</p>	
2. <i>Prin Iisus Hristos</i>	68
<p>Viața creștină este hristologică (68). Titluri ale lui Hristos (69). Opera unificatoare a lui Hristos (70). Devoțiunea față de Hristos (73). Cultul umanității lui Hristos (74). Imitarea lui Hristos (75). Imitarea sfinților (77).</p>	
3. <i>La Tatăl</i>	78
<p>Problema lui Dumnezeu în gândirea greacă antică (78). Dumnezeu revelației creștine: Tatăl (80). „Supraunitatea” în Treime (81). Îndumnezeirea (83). Expresii echivalente (85).</p>	
III. VIAȚA CEA NOUĂ	87
1. <i>Chipul și asemănarea lui Dumnezeu</i>	87
<p>Importanța problemei (87). Tema chipului în Biblie și în filozofia greacă (88). Omul este „chip al lui Dumnezeu”, al Treimii (89). „După” chipul lui Dumnezeu (90). Distincție între „chip” și „asemănare” (91). Progresul de la „chip” la „asemănare” (92). Locul lui „după chip” (93). Sufletul singur sau omul întreg sau numai „spiritul” este chip al lui Dumnezeu? (94). „Chipul” și răul (96).</p>	
2. <i>Viața naturală</i>	97
<p>Legea naturală (97). Diversitatea semnificației cuvântului „natură” în Occident și în Răsărit (98). Viața fericită (100). Viața veșnică (101). Mântuirea sufletului (103). Excluderea trupului? (104). Obiecția de „egoism spiritual” (104).</p>	
3. <i>Progresul în viața spirituală</i>	105
<p>Necesitatea progresului (105). Numele treptelor (107). <i>Praktike</i> — <i>physike</i> — <i>theologike</i> (109). Semnificația treptelor în viața duhovnicească (110).</p>	

4. <i>Conștiința harului</i>	111
<p>Experiență nemijlocită a Duhului? (111). Opoziția ortodoxă la teza mesalienilor (112). Sentimentele duhovnicești — „semn al sufletului viu” (112). Experiența mijlocită prin intermediul semnelor (114). Semnul prin excelență al Duhului: iubirea arătată în martiriu (116). „Adevărul gnostic” (118).</p>	
IV. ANTROPOLOGIA CREȘTINĂ	121
1. <i>Cunoașterea de sine</i>	121
<p>Aspectul moral al acestei cunoașteri (121). Smerenia (123). Aspectul psihologic al cunoașterii de sine (126). Omul interior — omul exterior (127). Trup — suflet — duh (128). Diverse aspecte ale „trihotomiei” (128).</p>	
2. <i>Duh și suflet</i>	131
<p>A trăi după duh (131). Simțurile duhovnicești (132). Conștiința (133). Natura sufletului (134). Originea dumnezeiască a sufletului, spiritualitatea sa (135). Nemurierea sufletului (136). Noțiunea de libertate la greci (138). Libertatea creștină (138). Libertate „structurală” și libertate de alegere: <i>eleutheria</i> și <i>proairesis</i> (140). Pentru a te mântui „e de ajuns să vrei” (141). Părți și facultăți ale sufletului (143).</p>	
3. <i>Inima</i>	144
<p>Importanța inimii pentru spiritualitatea Răsăritului (144). Punctul de contact între om și Dumnezeu (146). Inima — principiu al unității omului (147). Sentimentele inimii (149). Atenția la inimă (150).</p>	
4. <i>Trupul</i>	151
<p>Trupul în antichitate și în Biblie (151). Trupul la Părinții și scriitorii duhovnicești (152). Reacția ortodocșilor contra dualismului (153). Trupul și sufletul — unirea lor tainică (154). Aforisme despre trup (155). Sexul (157). Bolile (158). Moartea (159).</p>	
V. COSMOLOGIA SPIRITUALĂ	163
1. <i>Lumea și Providența divină</i>	163
<p>Problema lumii în antichitate (163). Lumea în Biblie (165). Bunătatea și frumusețea lumii create pentru om (166).</p>	

Unitatea lumii îndumnezeite (168). Providență a lui Dumnezeu sau destin? (170). Economia divină (172). Definițiile și scopul Providenței, distincții (172). Providența personală și legea lumii (174). Lăsarea pe seama Providenței (175).

2. *Răul și Providența* 176

Problema răului (176). Respingerea falselor opinii cu privire la originea răului (177). Sursa răului — alegerea liberă (*proairesis*) (178). Providența divină în rele (179). Folosul suferințelor pentru păcătos (180). Suferința dreptilor (181). Suferința hristoformă (182). *Paideia* divină (183). „Nimeni nu poate suferi vătămare decât numai de la sine însuși” (184).

3. *Vocația cosmică a omului* 184

Misiunea omului în lume (184). Purificarea lumii și îndumnezeirea ei progresivă (186). Istoria lumii (186). Când lumea veche va trece (*Ap* 21, 4) (187). Apocatastază sau progres? (189).

VI. SOCIOLOGIA SPIRITUALĂ 191

1. *Universalitatea iubirii creștine* 191

Omul — ființă socială (191). Unitatea iubirii de Dumnezeu și de aproapele (192). Principiul general: universalitatea, perpetuitatea, egalitatea iubirii (193). O dificultate de aplicare: ordinea iubirii (184). Pluralitatea națiunilor (195). Cosmopolitismul creștin (196). Mesianismul rus (197).

2. *Unitatea în Trupul lui Hristos* 198

Biserica (198). Biserica cerească (200). Cultul Maicii Domnului (201). Frățiile monahale (202). Elogiile vieții comune (203). Prietenia (204). Familia (206). Statul (207).

3. *Datoriile concrete ale omului în societate* 208

Principiul negativ și principiul pozitiv (208). Exemplul vieții creștine (209). Îndreptarea frățească — formă a iubirii (210). Slujirea cuvântului (211). Milostenia (213). Datoria muncii (214). Practica iubirii în mănăstiri (215). Apostolatul monahilor (216). Educația tineretului (217).

VII. <i>PRAXIS</i> -UL NEGATIV	219
1. <i>Praxis</i>	219
Viața duhovnicească — lucrul lui Dumnezeu (219). Termenul <i>praxis</i> (220). Asceza (222). Lepădare, renunțare (223). Dezbrăcare (224). Mortificare, omorâre (225). Înfrânare (226).	
2. <i>Curățirea de păcat</i>	227
Curățirea, purificarea (227). Starea de păcat (228). Deplina responsabilitate pentru păcat (229). Păcatul ca ignoranță (230). Călcarea poruncilor, ocară adusă lui Dumnezeu (232). Distincția păcatelor (233). Consecințele păcatului (234). Aspectul social și cosmic al păcatului (235).	
3. <i>Pocăința</i>	236
Îndemnul la pocăință (236). Elementele esențiale ale pocăinței (237). Pocăința sacramentală (239). Epitimii și fapte de pocăință (241).	
4. <i>Penthos</i>	243
Zdrobirea neîncetată a inimii (243). Motivele zdrobirii inimii (244). Efectele <i>penthos</i> -ului și mijloacele de a-l obține (246).	
VIII. FUGA DE LUME ȘI LEPĂDAREA DE TRUP	249
1. <i>Creștinul nu e din lume</i>	249
Fuga de lume în gândirea greacă (249). Fuga de lume în creștinism (250). Diversele aspecte ale fugii de lume (251). Sărăcia (253). O dublă spiritualitate? (256).	
2. <i>Viața solitară</i>	257
Fuga afectivă și efectivă de lume (257). Fuga de lume în tendința isihastă (258). Elogiile vieții eremitice (259). Diverse forme ale vieții eremitice (260).	
3. <i>Fuga de lume în chinovialism</i>	261
Viața comună dar separată de lume (261). Oaspeții străini (262). Rudele (262). Tăcerea (263). Oprirea râsului (264). Fuga de dezbinări, unanimitatea (265).	
4. <i>Renunțarea trupească</i>	266
Înfrânarea în sens larg și mai restrâns (266). Temeiul paulin al învățăturii despre renunțarea trupească (267).	

Castitatea (267). Căsătoria (268). Fecioria (270). Văduvia și recăsătorirea (272). Păstrarea castității (272). Fuga de femei și de băieți imberbi (273). Mortificări corporale (274). Postul (274).

IX. LUPTA DUHOVNICEASCĂ	277
1. <i>Lupta contra demonilor</i>	277
Războiul văzut și nevăzut (277). Necesitatea luptei (278). Cel rău (280). Puterea demonilor (281). Exorcismul (283).	
2. Logismoii	284
Lupta împotriva gândurilor rele (284). Termenul <i>logismos</i> (285). Definiția <i>logismos</i> -ului (286). Gând „pătimaș” (287). Originea gândurilor rele (288). Grade ale pătrunderii unui gând rău în inimă (289).	
3. <i>Paza inimii</i>	291
„Îndepărtarea gândurilor” (291). Metodă pentru comba- tarea gândurilor dușmane (292). Discernământul duhuri- lor (293). Discernământul ca dar al lui Dumnezeu, artă duhovnicească și fruct al experienței (294). Regulile „psi- hologice”, după modul de lucrare al duhurilor (295). Des- coperirea gândurilor (297). Examenul de conștiință (298).	
4. <i>Cele opt gânduri</i>	299
Teoria celor opt gânduri rele principale sau „generice” (299). Ordinea „gândurilor” și lista latinilor (300). Lăco- mia (301). Desfrânarea (302). Avariția (303). Întristarea (303). Mânia (304). Akedia (306). Slava deșartă (307). Mândria (308). Rădăcina tuturor „gândurilor”: iubirea de sine (310). Voia proprie (311).	
X. CURĂȚIREA DE PATIMI	313
1. <i>Patimile</i> — „ <i>bolile sufletului</i> ”	313
Teorii filozofice despre patimi (313). La scriitorii creș- tini răsăriteni (314). Patimi, sensibilitate, coruptibilitate umană (316). Transformarea patimilor (316).	
2. <i>Nepățimirea</i> (apatheia)	317
Zelul biblic (317). Starea de pace — ideal filozofic al grecilor (318). Adaptarea creștină a acestui ideal (319). Nepățimirea lui Dumnezeu (319). Proprietate a trupului	

înviat (320). Evagrie: *apatheia* face pe om asemenea îngerilor (321). Mesalienii (322). Nepătimirea nu este absența suferințelor sau a sensibilității (322). Nepătimirea nu este absența „gândurilor” (323). Nepătimirea e o putere lăuntrică capabilă să reziste patimilor (323). Nepătimire și iubire (324). Nepătimire și gnoză (325). Nepătimire și nepăcățuire (325). Semnele nepătimirii (326). Condamnarea nepătimirii (*apatheia*) de către occidentali (327).

XI. PRAXIS-UL POZITIV 329

1. *Voia lui Dumnezeu* 329

Ascultare de voia lui Dumnezeu (329). Ascultarea de părintele duhovnicesc (330). Ascultare ierarhică (331). Ascultarea față de o persoană sau față de legea scrisă? (332). Ascultarea de poruncile divine (334). Porunci — sfaturi, spiritualitate creștină — monahală (335).

2. „*Calea virtuții*” 336

Viața virtuoasă (336). Axiome despre virtuți (338). Virtutea e unicul bine, viciul e unicul rău, restul e indiferent (338). Virtutea — mijloc între două extreme (338). Virtutea se practică pentru ea însăși (*Virtus sibi ipsi prae-mium*) (339). Virtutea — asemănare cu Dumnezeu, participare la Hristos (339). Dificultatea și facilitatea vieții virtuoză (340). Unitatea virtuților (341). Împărțirea virtuților (343). Genealogia virtuților (345).

3. *Iubirea* 346

Desăvârșirea constă în iubire (346). Trei obiecții (347). Termeni greci (348). „Iubirea” în filozofia greacă, rezumată în trei puncte (349). Învățătura creștinilor (349). *Eros* și *agape* / *amor concupiscentiae* și *amor benevolentiae* (350). „Întăia poruncă” (351). Iubirea de Dumnezeu: *eros* sau *agape*? (352).

XII. RUGĂCIUNEA 355

1. *Esența rugăciunii* 355

Excelența și necesitatea rugăciunii (355). Cui ne rugăm? (356). Definiții ale rugăciunii (357). Rugăciunea de cere (357). Urcușul minții spre Dumnezeu (359).

2. <i>Treptele și felurile rugăciunii</i>	361
Treptele rugăciunii (361). Rugăciunea liturgică (363). Icoanele (364). Simbolul lăcașului bisericesc (365).	
3. <i>Rugăciune neîncetată</i>	366
Rugați-vă neîncetat! (<i>1 Tes 5, 17</i>) (366). Practica rugăciunilor scurte și dese (368). Rugăciunea lui Iisus (369). Trei etape în rugăciunea lui Iisus (370). Metoda „psihofizică”, „științifică” (371). „Pelerinul rus” (371). Reflecții asupra „rugăciunii lui Iisus” (372).	
XIII. CONTEMPLAȚIA	375
1. <i>Natura contemplației</i>	375
Definiție și termeni (375). <i>Theoria</i> și <i>gnosis</i> (376). „Răsăritul contemplativ” (377). Necuprinderea lui Dumnezeu (378).	
2. <i>Obiectul contemplației</i>	379
Nu este „suprafață” lucrurilor (379). Nu este <i>logos</i> -ul filozofic (379). Obiectul contemplației: <i>theoteles logos</i> (380).	
3. <i>Organul contemplației</i>	381
Începutul se face prin simțuri (381). <i>Nous</i> -ul — facultate divină (382). <i>Nous</i> -ul purificat și îndumnezeit (383). <i>Praxis</i> conduce la <i>theoria</i> (385). Nu există cunoaștere adevărată fără iubire (386). De la credință la gnoză (387).	
4. <i>Progresul în contemplație</i>	388
Treptele (388). Contemplația naturală (389). Contemplația celor nevăzute (390). Contemplația Providenței și a Judecării (391). <i>Theologia</i> (391). Extazul (393).	
5. <i>Efectele contemplației</i>	395
Aducerea-aminte continuă de Dumnezeu (395). Transformare și sfințenie (396). Slava lui Dumnezeu (397).	
CONCLUZIE	399
Bibliografie selectivă	405
Texte utile pentru lectură	451